

ОЛІЙНИК Ю. Я.,доцент кафедри криміналістики
(Навчально-науковий інститут права
та психології Національної академії
внутрішніх справ)

ORCID ID: 0000-0002-7771-2124

УДК 343.121.4

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.61>**ЗАЛУЧЕННЯ АДВОКАТА ДО НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ
ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

У статті здійснено комплексний аналіз теоретичних та прикладних аспектів залучення адвоката до надання безоплатної вторинної правничої допомоги у кримінальному провадженні. Звернено увагу, що особлива роль адвокатури в кримінальному провадженні визначається підвищеним ризиком порушення фундаментальних прав громадян й широким переліком законодавчо визначених умов для обов'язкового залучення адвокатів для здійснення захисту й представництва особи в кримінальному процесі. З'ясовано, що останніми роками посилилася проблема упередженого й нерівномірного розподілу центрів з надання безоплатної правничої допомоги доручень між адвокатами про надання безоплатної вторинної правничої допомоги. Аргументовано, що для її вирішення варто взяти до уваги досвід, який накопичений представниками споріднених правничих професій (судді, прокурори тощо). Висвітлено практику автоматизованого розподілу справ комп'ютером в судах на підставі визначених критеріїв (черговість, спеціалізація, рівна кількість, вірогідність, рівень завантаженості та інші). Звернено увагу, що нині підсистема (модуль) автоматизованого розподілу судових справ є частиною Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи відповідно до ст. 35 КПК України, ст. 33 ЦПК України, ст. 6 ГПК України, ст. 31 КАС України. Проаналізовано нормативні засади використання автоматизованих систем розподілу справ у Вищій раді правосуддя та Кваліфікаційно-дисциплінарній комісії прокурорів. Зроблено висновок, що вирішення проблеми суб'єктивного підходу та нерівномірного розподілу доручень між адвокатами, які залучаються до надання безоплатної вторинної правничої допомоги в кримінальному провадженні, лежить у площині запровадження автоматизованого розподілу вказаних доручень центрами БПД з використанням спеціалізованого програмного забезпечення й внесення відповідних змін до ст. 21 Закону України "Про безоплатну правничу допомогу". Визначено перспективні напрями подальших наукових розвідок, зокрема, дослідження правових інструментів, що спрямовані на запобігання й припинення незаконного втручання в роботу зазначених автоматизованих систем розподілу доручень між адвокатами, які залучаються до надання БВПД.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, правнича допомога, безоплатна вторинна правнича допомога, кримінальне провадження, захист, представництво, суддя, прокурор, транспарентність.

Oliinyk Yu.Ya. Involvement of an advocate in the provision of free secondary legal aid in criminal proceedings

The article provided a comprehensive analysis of the theoretical and applied aspects of involving an advocate in the provision of free secondary legal aid in criminal proceedings. It was noted that the special role of the advocacy, in criminal proceedings is determined by the increased risk of violating the fundamental rights of citizens and a wide range of legislatively defined conditions for the mandatory involvement of advocates to protect and represent a person in criminal proceedings. The author noted that in recent years, the problem of biased and uneven distribution of cases between advocates to provide free secondary legal aid by centers for the provision of free legal aid has worsened. The work argued that in order to solve this problem, it is necessary to take into account the experience accumulated by representatives of related legal professions (judges, prosecutors, etc.). The practice of automated distribution of cases by a computer in courts based on certain criteria (order, specialization, equal number, probability, workload level, etc.) was cited. The article drew attention to the fact that the subsystem (module) of automated distribution of court cases is today part of the Unified judicial information and communication system in accordance with art. 35 of the Criminal procedure code of Ukraine, art. 33 of the Civil procedure code of Ukraine, art. 6 of the Economic procedure code of Ukraine, art. 31 of the Code of administrative procedure of Ukraine. The paper analyzes the regulatory principles of using automated case distribution systems in the High council of justice and the Qualification and disciplinary commission of prosecutors. It was concluded that the solution to the problem of a subjective approach and uneven distribution of cases between advocates invited to provide free secondary legal aid in criminal proceedings lies in the implementation of automated distribution of these cases by the FLA centers using specialized software, as well as making appropriate changes to art. 21 of the Law of Ukraine «On free legal aid». The article identifies promising areas for further scientific research, in particular, the study of legal instruments aimed at preventing and stopping illegal interference in the work of these automated systems for distributing cases between advocates invited to provide free secondary legal aid.

Key words: *advocate, advocacy, legal aid, free secondary legal aid, criminal proceedings, defense, representation, judge, prosecutor, transparency.*

Вступ. Адвокатура є провідним суб'єктом надання безоплатної вторинної правничої допомоги (далі – БВПД) в Україні, що зумовлено як конституційними вимогами стосовно існування так званої “адвокатської монополії”, так й об'єктивно високим рівнем фахової підготовки адвокатів порівняно із штатними юристами та багатьма іншими представниками правничого цеху.

Особлива роль адвокатури в кримінальному провадженні визначається підвищеним ризиком порушення фундаментальних прав громадян й широким переліком законодавчо визначених умов для обов'язкового залучення адвокатів для здійснення захисту й представництва особи в кримінальному процесі.

Так, за 2024 рік Координаційним центром з надання правничої допомоги було видано понад 111 тис. доручень про призначення адвоката для надання безоплатної правничої допомоги у кримінальних провадженнях [1, с. 4]. Більше ніж 9047 представників адвокатської професії нині включено до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, що несуть важливий тягар надання правничої допомоги найбільш уразливим категоріям населення.

Разом з тим, в процесі реалізації вказаної соціально відповідальної місії виникають деякі проблемні питання функціонування механізму призначення адвокатів системою БВПД, що стримують правозахисний потенціал адвокатури в цій сфері.

Постановка проблеми. Не зважаючи на те, що окремі аспекти цієї тематики стали предметом доктринальних розробок Грібова М.Л. [2, с. 20–37], Іваницького С.О., Коломойцева М.М. [3, с. 183–193], Кучинської О.П. [4, с. 598–603], Мартовицької О.В., Морозова Д.А. [5, с. 13–19] Циганюк Ю.В., Червінського В.В., Юхна О.О. [6] та інших вчених, проте основну увагу у працях попередників було приділено вузьким або засадничим питанням взаємодії адвокатури й центрів з надання безоплатної правничої допомоги. Через високу динаміку правового регулювання й потребу усунення наявних прогалин сучасний стан теоретичного дослідження процедури залучення адвокатів до надання БВПД не можна визнати достатнім, що обумовлює необхідність теоретичного осмислення зазначених питань в контексті викликів, зумовлених збройною агресією РФ та перехідним етапом оптимізації (реорганізації) підрозділів Координаційного центру з надання правничої допомоги.

Метою статті є науковий аналіз окремих проблемних аспектів функціонування механізму залучення адвокатів до надання безоплатної вторинної правничої допомоги в кримінальному провадженні й напрацювання рекомендацій щодо їх усунення.

Результати дослідження. Протягом останніх років (2023–2024 р.) триває процес реорганізації системи органів БВПД (їх укрупнення), налагодження роботи новостворених підрозділів й розширення кола предметних питань, з приводу яких доводиться взаємодіяти із органами досудового розслідування. Так, у 2024 році центрами БВПД видано 493 доручення про призначення адвоката для захисту у справах про порушення законів та звичаїв війни, а також 3 186 доручень, які стосувалися захисту у справах про колабораційну діяльність [1, с. 32]. Через етичні, особисті та інші міркування адвокати за угодою неохоче беруться за ці категорії кримінальних проваджень, проте необхідність дотримання вимог процесуального закону актуалізує роль адвокатів, які на виконання вимог ст. 49, 52–53 КПК України здійснюють безоплатний захист широкого кола осіб, зокрема, й тих, які належать до соціально незахищених верств населення.

В умовах складної соціально-економічної ситуації для частини адвокатів, що включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, робота через систему БВПД є основним джерелом доходу, особливо у невеликих територіальних громадах.

Разом з тим, останніми роками у практиці діяльності адвокатів, які співпрацюють із системою БВПД, посилилися деякі проблеми. За результатами проведеного Національною асоціацією адвокатів України (далі – НААУ) опитування щодо найчастіших порушень дотримання прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності було виявлено, що 19,3% респондентів вказують на упереджений підхід до розподілу справ центрами з надання БВПД [7, с. 63].

Висвітлюючи суть питання, НААУ звертає увагу, що розмір оплати такого адвоката “залежить від тяжкості злочину, кількості співучасників, кількості епізодів злочину, у вчиненні якого підозрюють (обвинувачують) особу, а також від інших показників. Так, за захист особи, яка підозрюється (обвинувачується) у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 187 КК України, оплата є набагато вищою ніж оплата за захист особи, яка підозрюється (обвинувачується) у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК України, при вчиненні ідентичних дій захисником” [7, с. 70].

НААУ також зазначає, що “від адвокатів надходять численні скарги на те, що вони отримують доручення виключно на справи у нетяжких злочинах при тому, що інші адвокати цього ж регіону отримують доручення у тяжких та особливо тяжких злочинах (тобто доручення, які краще оплачуються). Розподіл доручень між адвокатами, які надають БВПД, з початку функціонування системи та на цей час здійснюється довільно, у «ручному режимі» та на підставі суб’єктивних рішень працівників РЦ. Подібний розподіл справ створює корупційні ризики для адвокатів, оскільки останні потрапляють у залежність від

працівників РЦ, вимушені надавати пояснення, не передбачену законодавством звітність на вимогу РЦ, оскільки розуміють, що від їх лояльності до РЦ залежить отримання ним доручень” [7, с. 70].

Варто визнати, що проблема нерівномірного розподілу доручень в центрах з надання БВПД виникла не сьогодні. На етапі становлення системи БВПД на Полтавщині мав місце випадок, коли один адвокат отримав 1 доручення, а інший – 451 доручення [8, с. 389].

Обираючи шляхи вирішення окресленої проблематики, з нашої точки зору, варто взяти до уваги досвід, що накопичений представниками споріднених правничих професій (судді, прокурори тощо).

Юристи, які розпочинали працювати у 90-х роках минулого століття, добре пам’ятають, скільки обвинувачень в упередженому та суб’єктивному розподілі справ між суддями тоді лунало на адресу голів судів та їх заступників. Гостроту питання вдалося зняти майже 15 років тому, коли було прийнято Закон України “Про судоустрій України” № 2453-VI від 07.07.2010 й Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене Рішенням Ради суддів України № 30 від 26.11.2010, якими було запроваджено автоматизований розподіл справ комп’ютером на підставі визначених критеріїв (черговість, спеціалізація, рівна кількість, вірогідність, рівень завантаженості та інші). Нині підсистема (модуль) автоматизованого розподілу судових справ є частиною Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ст. 35 КПК України, ст. 33 ЦПК України, ст. 6 ГПК України, ст. 31 КАС України).

Схожі автоматизовані системи розподілу функціонують у Вищій раді правосуддя згідно Рішення Вищої ради правосуддя № 3689/0/15-17 від 16.11.2017 “Про затвердження Положення про автоматизовану систему розподілу справ (визначення члена Вищої ради правосуддя – доповідача) та визнання такими, що втратили чинність, деяких рішень Вищої ради юстиції та Вищої ради правосуддя”[9], а також в Кваліфікаційно-дисциплінарній комісії прокурорів (далі – КДКП) на підставі Рішення КДКП № 18зп-17 від 12.07.2017 “Про затвердження Положення про автоматизовану систему розподілу дисциплінарних скарг”[10].

На наш погляд, аналогічний підхід з використанням автоматизованої системи необхідно запровадити й під час розподілу доручень між адвокатами, які залучаються Координаційним центром з надання правничої допомоги до надання БВПД. Це підвищить рівень транспарентності й довіри до процедури призначення адвоката центрами БПД у кримінальному провадженні.

У цьому плані з позицій юридичної техніки можливим є внесення змін до процесуальних кодексів, зокрема, ч. 3 ст. 49 КПК України, або ж ст. 21 Закону України “Про безоплатну правничу допомогу”. Останній варіант вбачається оптимальним, адже, попри те, що проблема нерівномірного розподілу доручень між адвокатами спостерігається в основному у сфері кримінального процесу, вона може виникнути й в інших видах юрисдикційних проваджень. Тому регламентація вказаного питання на рівні профільного Закону України “Про безоплатну правничу допомогу” більш повною мірою дозволить запобігти порушенням під час призначення адвоката на підставі приписів цього законодавчого акта.

Висновки. Таким чином, вирішення проблеми суб’єктивного підходу та нерівномірного розподілу доручень між адвокатами, які залучаються до надання безоплатної вторинної правничої допомоги в кримінальному провадженні, лежить у площині запровадження автоматизованого розподілу вказаних доручень центрами БПД з використанням спеціалізованого програмного забезпечення й внесення відповідних змін до ст. 21 Закону України “Про безоплатну правничу допомогу”.

Серед перспективних напрямів подальших наукових досліджень варто відзначити розробку правових інструментів, що спрямовані на запобігання й припинення незаконного втручання в роботу зазначених автоматизованих систем розподілу доручень між адвокатами, які залучаються до надання БВПД.

Список використаних джерел:

1. Річний звіт системи надання безоплатної правничої допомоги за 2024 рік. Київ : Координ. центр з надання правн. допомоги, 2024. 69 с. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/zvit-systemy-nadannya-bpd-za-2024-rik.pdf>
2. Грібов М. Л., Червінський В. В. Надання професійної правничої допомоги потерпілому від ДТП в кримінальному провадженні: правові й організаційно-тактичні засади. *Криміналістичний вісник*. 2024. № 2. С. 20–37.
3. Коломойцев М. М. Правові засади надання правничої допомоги затриманій особі в контексті міжнародних стандартів та практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 3. С. 183–193.
4. Кучинська О. П., Циганюк Ю. В. Проблемні питання правового регулювання участі адвоката у кримінальному провадженні для надання професійної правничої допомоги учасникам такого провадження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 598–603.
5. Ivanytskyi S., Morozov D. Realization of the right to free legal aid: constitutional and sectoral aspects. *Конституційно-правові академічні студії*. 2023. № 1. С. 13–19.
6. Мартовицька О. В., Юхно О. О. Проблеми професійної правничої допомоги: теорія і практика : монографія. Вид. 2-ге переробл. і доповн. Харків : Факт, 2024. 420 с.
7. Звіт Національної асоціації адвокатів України з актуальних питань функціонування системи безоплатної правничої допомоги в Україні за 2023 рік. Київ : НААУ, 2023. 102 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%91%D0%9F%D0%94_2023_.pdf
8. Іваницький С. О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2017. 800 с.
9. Про затвердження Положення про автоматизовану систему розподілу справ (визначення члена Вищої ради правосуддя – доповідача) та визнання такими, що втратили чинність, деяких рішень Вищої ради юстиції та Вищої ради правосуддя : рішення Вищої ради правосуддя від 16 листоп. 2017 р. № 3689/0/15-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3689910-17#Text>
10. Про затвердження Положення про автоматизовану систему розподілу дисциплінарних скарг : рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів від 12 лип. 2017 р. № 18зп-17. URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2017/07/12/819>.

